

PARTNERUP

Del. 2.2

Funded by
the European Union

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται είναι αποκλειστικά του/των συγγραφέα/ων και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις απόψεις και τις γνώμες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA). Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε ο EACEA μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι γι' αυτές. [Αριθμός έργου:

Πληροφορίες για το έργο

Ακρωνύμιο	PARTNER-UP
Τίτλος	Συμπράξεις και δέσμευση των ενδιαφερομένων μερών για το Upskilling Pathways
Αριθμός	101087193
Υποπρόγραμμα ή ΚΑ	ERASMUS-EDU-2022-PI-FORWARD-LOT3
Ιστοσελίδα	https://partnerup-project.eu/

Συνοπτική παρουσίαση

Οι ακόλουθες εθνικές εκθέσεις αντιπροσωπεύουν το αποτέλεσμα της αρχικής ανάλυσης που πραγματοποίησαν οι εταίροι του έργου στην Κροατία, την Κύπρο, την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Λετονία, τη Ρουμανία με στόχο να εμβαθύνουν στις πραγματικές συνθήκες της εφαρμογής της πρωτοβουλίας Upskilling Pathways (UP) σε κάθε χώρα του έργου και σε επίπεδο ΕΕ.

Η βιβλιογραφική ανάλυση επέτρεψε στους εταίρους να διερευνήσουν και να μοιραστούν γνώσεις σχετικά με διάφορες πτυχές που σχετίζονται με την πρωτοβουλία UP: νομοθετικό πλαίσιο και μέτρα, βασικά μέτρα που εφαρμόζονται, ευρείες ομάδες-στόχοι που απευθύνονται, κύριες προκλήσεις στην προσέγγιση των ομάδων-στόχων, κύριες προκλήσεις στην αξιολόγηση δεξιοτήτων, την παροχή εξατομικευμένης μάθησης και την επικύρωση και αναγνώριση των δεξιοτήτων που αποκτώνται, φορείς που παρέχει το “Upskilling Pathways”, μηχανισμούς συνεργασίας σε ισχύ.

Βασίστηκε στις συνεισφορές των ενδιαφερομένων μερών, σε πρόσφατη βιβλιογραφική ανασκόπηση και στη διαβούλευση με εθνικά έγγραφα της ΕΕ σχετικά με τις πολιτικές μάθησης και εκπαίδευσης ενηλίκων και τις διαδρομές αναβάθμισης της κατάρτισης, τα οποία δημοσιεύθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή εκπονήθηκαν από ευρωπαϊκά δίκτυα/ενώσεις.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης αποτελούν τη βάση για την πολιτική και την πρακτική εργασία του έργου.

ΟΜΑΔΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Sylvia Liuti, Chiara Marchetta – FORMA.Azione srl

Mario Vučić, Sandra Petek, Mateja Mandić, Ana Tomljanović – Agency for Vocational Education and Training and Adult Education (AVETAΕ)

Antonela Marjanušić, Tajana Marušić – Adult Education Institution Dante

Xanthia Aristidou – CARDET

Mariana Matache, Maria Patrascu, Marin Matache - Euro Adult Education Association

Alexios Kokkos, Dimitrios Patronas - Hellenic Adult Education Association

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ: Asociatia Institutul **Bucovina**

Σεπτέμβριος, 2023

Πίνακας περιεχομένων

1 5

2 7

Ανάλυση χώρας - Κύπρος 9

Αναφορές 21

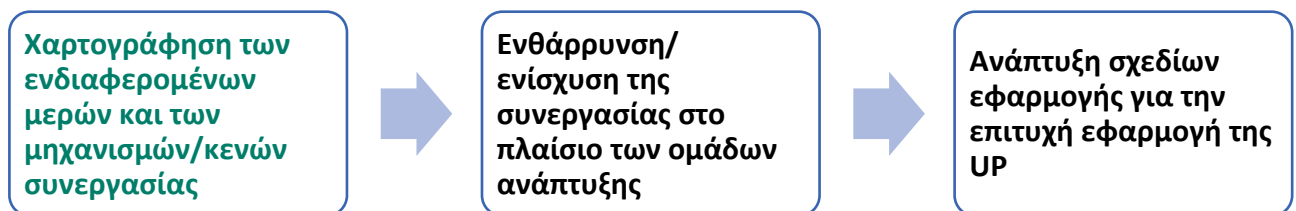
1 Εισαγωγή

Οι ακόλουθες εθνικές εκθέσεις αντιπροσωπεύουν το αποτέλεσμα της αρχικής ανάλυσης που διεξήγαγαν οι εταίροι του έργου στην Κροατία, την Κύπρο, την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Λετονία και τη Ρουμανία με στόχο να εμβαθύνουν στην πραγματική κατάσταση της εφαρμογής της πρωτοβουλίας Upskilling Pathways (UP) σε κάθε χώρα του έργου και σε επίπεδο ΕΕ.

Συγκεκριμένα, η Ανάλυση αποσκοπούσε στη συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων και πληροφοριών σχετικά με:

- υφιστάμενα και ελλείποντα ενδιαφερόμενα μέρη,
- υφιστάμενους μηχανισμούς και δομές συνεργασίας,
- κενά στη συνεργασία,
- καλές πρακτικές σε σχέση με την εφαρμογή των διαδρομών αναβάθμισης της κατάρτισης στις χώρες-εταίρους UP και σε επίπεδο ΕΕ,

προκειμένου να **αποτελέσει τη βάση για τις εργασίες πολιτικής και πρακτικής του έργου.**

Η διαδικασία ανάλυσης επέτρεψε στους εταίρους να διερευνήσουν και να ανταλλάξουν γνώσεις σχετικά με διάφορες πτυχές που σχετίζονται με την πρωτοβουλία UP, με:

- ανάλυση των κυριότερων προκλήσεων κατά την εφαρμογή του UP, με σκοπό τον προσδιορισμό των δυνατών και αδύνατων σημείων της συνεργασίας, τον εντοπισμό των υφιστάμενων δομών συντονισμού, των ελλειπόντων ενδιαφερομένων μερών και του τρόπου με τον οποίο αυτό επηρέασε την ομαλή διαδικασία εφαρμογής,
- χαρτογράφηση και ανάλυση ενός καταλόγου πιθανών/χρήσιμων ενδιαφερομένων μερών που πρέπει να εμπλακούν, ώστε να καταστεί σαφής η προστιθέμενη αξία και η αναμενόμενη συμβολή τους,
- καθορίζοντας πώς μπορούν να επιτρέψουν περαιτέρω την εφαρμογή της UP.

Προκειμένου να συλλεχθούν υψηλής ποιότητας δεδομένα, η ανάλυση διεξάγεται σύμφωνα με δύο διαφορετικές μεθοδολογίες, οι οποίες αποσκοπούν στον προσδιορισμό των κενών στη συνεργασία και στον εντοπισμό ευκαιριών για την ενίσχυση των θετικών/σημαντικών

σχέσεων που ήδη υπάρχουν και τη συμμετοχή και εμπλοκή ελλειπόντων ή/και νέων ενδιαφερομένων μερών: **Βιβλιογραφική Ανάλυση και χαρτογράφηση των ενδιαφερομένων μερών.**

Η **βιβλιογραφική ανάλυση** είχε ως κύριο στόχο να εμβαθύνει στην πραγματική κατάσταση της εφαρμογής της πρωτοβουλίας UP σε κάθε χώρα του έργου και σε επίπεδο ΕΕ, διερευνώντας:

- νομοθετικό πλαίσιο και μέτρα,
- βασικά μέτρα,
- ευρείες ομάδες-στόχους,
- κύριες προκλήσεις για την προσέγγιση των ομάδων-στόχων,
- κύριες προκλήσεις στην αξιολόγηση των δεξιοτήτων, την παροχή προσαρμοσμένης μάθησης και την επικύρωση και αναγνώριση των αποκτηθέντων δεξιοτήτων,
- φορείς που παρέχουν διαδρομές αναβάθμισης,
- μηχανισμούς συνεργασίας.

Βασίστηκε σε πρόσφατη βιβλιογραφική ανασκόπηση και στη διαβούλευση με εθνικά έγγραφα της ΕΕ σχετικά με τις πολιτικές μάθησης και εκπαίδευσης ενηλίκων και τις διαδρομές αναβάθμισης της κατάρτισης, τα οποία δημοσιεύθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή εκπονήθηκαν από ευρωπαϊκά δίκτυα/ενώσεις.

Η χαρτογράφηση των ενδιαφερομένων αναπτύχθηκε σε επίπεδο χώρας μέσω διαφόρων δραστηριοτήτων:

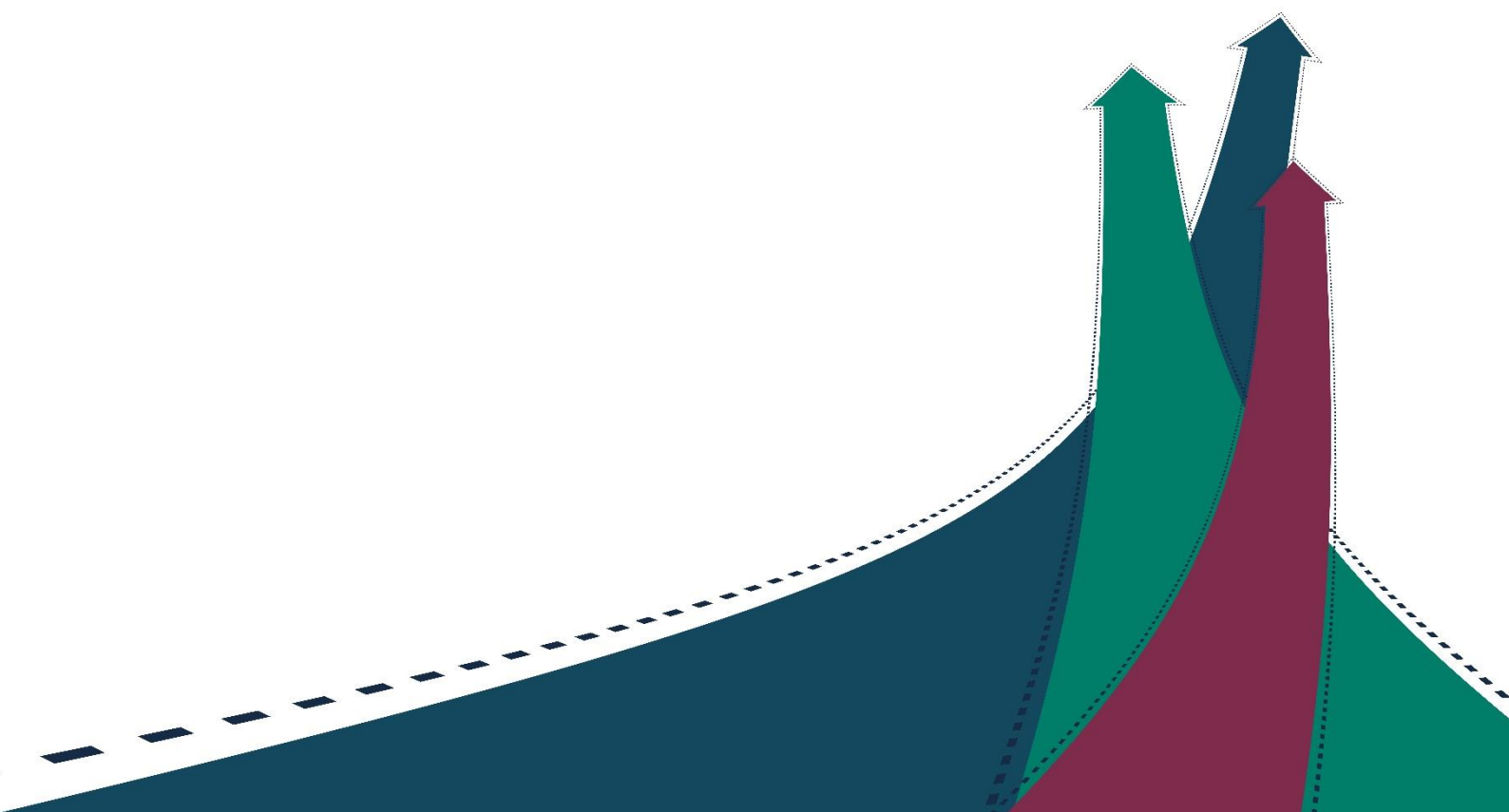
- **εσωτερικός προβληματισμός** στον οργανισμό-εταίρο ή/και στην εθνική ομάδα έργου, ο οποίος αναπτύσσεται με συλλογικό καταιγισμό ιδεών σχετικά με συγκεκριμένα βασικά ερωτήματα, ώστε να υπάρχει κοινή άποψη για τις κύριες ανάγκες και τους στόχους για την ανάπτυξη της συνεργασίας με/μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών,
- **ομάδες εστίασης/συνεντεύξεις** με εθνικούς ενδιαφερόμενους φορείς σύμφωνα με κοινές κατευθυντήριες γραμμές, με κύριο στόχο να τους καθοδηγήσουν στην αυτοαξιολόγηση του ρόλου τους στις διαδρομές αναβάθμισης της κατάρτισης, της καταλληλότητάς τους και της κύριας συμβολής τους.

Ως αποτελέσματα των μεθοδολογιών που εφαρμόστηκαν, οι εταίροι/εθνική ομάδα συνέταξαν μια Έκθεση Ανάλυσης Χώρας και έναν Πίνακα Χαρτογράφησης των ενδιαφερομένων μερών, ως εξής.

2 Αναφορές ανάλυσης

Έκθεση των αναλύσεων που πραγματοποιήθηκαν σε αντίστοιχο εθνικό επίπεδο

**Ανάλυση χωρών
ΚΥΠΡΟΣ**

Ανάλυση χώρας - Κύπρος

Χώρα	Κύπρος
Υπεύθυνος οργανισμός/οι	CARDET - Κέντρο για την Προώθηση της Έρευνας και της Ανάπτυξης στην Εκπαιδευτική Τεχνολογία

Διαδρομές αναβάθμισης σε κάθε χώρα: κατάσταση της εφαρμογής, κύριες ομάδες-στόχοι, προκλήσεις

Η σύσταση του Συμβουλίου αναπτύχθηκε σχετικά με τα μονοπάτια αναβάθμισης: (Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού της Κύπρου - ΑνΑΔ) και αναθεωρήθηκε το 2020 στο ευρύτερο πλαίσιο του ευρωπαϊκού θεματολογίου για τις δεξιότητες. Η Σύσταση είναι μια πρωτοβουλία πολιτικής, με την οποία καλούνται τα κράτη μέλη της ΕΕ να αναπτύξουν εθνικές στρατηγικές και πολιτικές για τη στήριξη της αναβάθμισης και επανακατάρτισης, ιδίως για ευάλωτα άτομα και άτομα με χαμηλά προσόντα. Ο στόχος των μονοπατιών αναβάθμισης είναι να ενδυναμώσει τα άτομα να πλοηγηθούν στις μεταβάσεις της σταδιοδρομίας τους, ιδίως ενόψει των τεχνολογικών εξελίξεων και των εξελισσόμενων εργασιακών απαιτήσεων, μέσω μιας προσέγγισης τριών βημάτων: αξιολόγηση δεξιοτήτων, προσαρμοσμένη προσφορά μάθησης και επικύρωση και αναγνώριση. Επενδύοντας στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων τους, τα άτομα μπορούν να βελτιώσουν την απασχολησιμότητά τους, να αυξήσουν τις εισοδηματικές τους δυνατότητες και να προσαρμοστούν σε νέους ρόλους ή κλάδους. Η Κύπρος, όπως και πολλά άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, μπορεί να επιλέξει διαφορετικούς τρόπους εφαρμογής της Σύστασης, π.χ. ως μέρος των υφιστάμενων στρατηγικών διά βίου μάθησης που αξιοποιούν την υφιστάμενη πολιτική και νομοθεσία για την εκπαίδευση ενηλίκων, ως ξεχωριστά πιλοτικά έργα ή ως μέρος ευρύτερων προγραμμάτων αναβάθμισης των δεξιοτήτων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019).

Ιστορικά, η Κύπρος άρχισε να δίνει έμφαση στην εκπαίδευση ενηλίκων και να αναπτύσσει συνολικά το εκπαιδευτικό της σύστημα μετά την ανεξαρτησία της από τη Βρετανική Αυτοκρατορία το 1960. Κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, η εκπαίδευση ενηλίκων και οι ευκαιρίες αναβάθμισης των δεξιοτήτων τους διευρύνθηκαν, με την κυβέρνηση, μαζί με διάφορα ιδρύματα και οργανισμούς, να δημιουργούν προγράμματα και πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των αναγκών των ενηλίκων. Η δημιουργία του Κυπριακού Κέντρου Παραγωγικότητας το 1973 είχε ως στόχο την ενίσχυση της παραγωγικότητας και των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού μέσω προγραμμάτων κατάρτισης και ανάπτυξης. Το Πανεπιστήμιο Κύπρου, που ιδρύθηκε το 1989, αποτέλεσε ορόσημο για το εκπαιδευτικό σύστημα στην Κύπρο, παρέχοντας ευκαιρίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τόσο για παραδοσιακούς όσο και για ενήλικες εκπαιδευόμενους. Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (2004) επηρέασε περαιτέρω την εκπαίδευση ενηλίκων και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων της, υποστηρίζοντας προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων, προωθώντας τη διά βίου μάθηση, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την απασχολησιμότητα.

Με στόχο την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, η Κύπρος προχώρησε στην υλοποίηση στόχων πολιτικής και μεταρρυθμίσεων. Ορόσημο για τον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Κύπρο αποτέλεσε η δημοσίευση της Εθνικής Στρατηγικής Δια Βίου Μάθησης 2007-2013, η

οποία επικεντρώνεται στους ακόλουθους πυλώνες: α) την προώθηση της πρόσβασης στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και τους συνεκτικούς δεσμούς μεταξύ της εκπαίδευσης και κατάρτισης και της αγοράς εργασίας, β) την έναρξη έρευνας σχετικά με τα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα της δια βίου μάθησης, γ) τη βελτίωση των υποδομών για τη βελτίωση των δραστηριοτήτων δια βίου μάθησης και δ) τη δημιουργία αποτελεσματικών μηχανισμών και εργαλείων διακυβέρνησης στα συστήματα δια βίου μάθησης.

Το 2012, το Υπουργικό Συμβούλιο θέσπισε το Κυπριακό Πλαίσιο Προσόντων (CyQF), το οποίο υιοθέτησε τα 8 επίπεδα του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων. Το CyQF περιλαμβάνει το σύστημα επαγγελματικών προσόντων που αναπτύχθηκε από την Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού της Κύπρου (ΑΑΔΕ), επιτρέποντας την επικύρωση και τη συγκρισιμότητα των προσόντων των εκπαιδευομένων σε μια ποικιλία δραστηριοτήτων δια βίου μάθησης (τυπικές, μη τυπικές και άτυπες). Η υιοθέτηση του CyQF, επομένως, διευκολύνει την κινητικότητα των εκπαιδευομένων, ενώ παράλληλα βελτιώνει τη διασφάλιση της ποιότητας των προγραμμάτων και δραστηριοτήτων κατάρτισης (Cedefop, 2020a). Έχει συσταθεί η Εθνική Αρχή Προσόντων, η οποία ηγείται της εφαρμογής του CyQF σε επιχειρησιακό επίπεδο, ενώ το Συμβούλιο CyQF έχει συσταθεί σε συμβουλευτικό επίπεδο, με στόχο την υποστήριξη της συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερόμενων φορέων (Cedefop, 2020b). Το Συμβούλιο CyQF, επικεντρώνεται συγκεκριμένα στη διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους φορείς για την ανάπτυξη και την εφαρμογή του CyQF, στην προώθηση της διάδοσης του CyQF και στην παροχή συμβουλών στο Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας της Κύπρου.

Το Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας (ΥΠΑΝ) καθιέρωσε διαδρομές για την ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή της βασικής εκπαίδευσης για τους ενήλικες. Τα Εσπερινά Γυμνάσια, οι Εσπερινές Τεχνικές Σχολές και η Νέα Σύγχρονη Μαθητεία (για τις μικρότερες ηλικίες) είναι ενδεικτικά παραδείγματα αυτών των προγραμμάτων. Προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης λειτουργούν επίσης από τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων του ΥΠΑΝ, τα οποία προσφέρουν διάφορα μαθήματα χωρίς, ωστόσο, να παρέχουν επίσημη πιστοποίηση. Τα Κρατικά Ινστιτούτα Επιμόρφωσης παρέχουν επίσης μαθήματα όπως ΤΠΕ, λογιστική, γλώσσα. Τα τελευταία λειτουργούν ως προπαρασκευαστικά μαθήματα για τις αξιολογήσεις των εξωτερικών φορέων (για παράδειγμα IELTS ή IGCSE του Cambridge, ECDL ή ICT Europe για PCs κ.ο.κ.). Η Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΑΑΔΕ) είχε το μεγαλύτερο αντίκτυπο κατά τη διάρκεια των ετών, τρέχοντας διάφορα προγράμματα που βοηθούν τους ανέργους να επιστρέψουν στο εργατικό δυναμικό και τους παρέχουν ευκαιρίες για δια βίου μάθηση και ανάπτυξη. Οι επιδοτήσεις προς τις επιχειρήσεις και τους εργοδότες για την παροχή κατάρτισης σε νέους και υφιστάμενους εργαζόμενους επιτρέπουν την υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων. Περισσότεροι από 45.000 εκπαιδευόμενοι συμμετείχαν σε δραστηριότητες δια βίου μάθησης δαπανώντας 15,7 εκατομμύρια ευρώ το 2018. Ωστόσο, οι καταρτιζόμενοι και η χρηματοδότηση είναι σημαντικά χαμηλότερα για όσους έχουν μεγαλύτερες ανάγκες (άνεργοι και μη ενεργοί).

Κι όμως, παρά την ανάπτυξη διαφόρων πρωτοβουλιών στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων, η Κύπρος εξακολουθεί να υστερεί σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Όπως περιγράφεται στην πιο πρόσφατη έκθεση του Cedefop για την Κύπρο (2021), η Κύπρος αντιμετωπίζει διάφορες προκλήσεις σε σχέση με τις βασικές δεξιότητες των εκπαιδευομένων, τον ψηφιακό γραμματισμό και τις ψηφιακές δεξιότητες των ενηλίκων, τη συμμετοχή των ενηλίκων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και τη συμμετοχή των ενηλίκων σε δραστηριότητες δια βίου μάθησης, οι οποίες παραμένουν όλες κάτω από το μέσο επίπεδο της ΕΕ. Η βιβλιογραφία στο κυπριακό πλαίσιο σηματοδοτεί την έλλειψη μιας αρχής που να εποπτεύει

όλες τις δραστηριότητες για την εκπαίδευση ενηλίκων και την απουσία ενός μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των δραστηριοτήτων σε εθνικό επίπεδο για τη διά βίου μάθηση (Cedefop, 2020- CyLLIS, 2022). Επιπλέον, ο τομέας της εκπαίδευσης ενηλίκων φαίνεται να είναι κατακερματισμένος, λαμβάνοντας υπόψη την απουσία συνεκτικών διαδικασιών διασφάλισης. Επιπλέον, αναφέρεται η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ ακαδημαϊκού χώρου, έρευνας και βιομηχανίας για τη στήριξη των δεξιοτήτων και της απασχολησιμότητας των νέων αποφοίτων, ενώ υπάρχουν λίγες υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού και συμβουλευτικής για τη στήριξη των νέων και των ενηλίκων με χαμηλά προσόντα.

Η εισαγωγή της Κυπριακής Στρατηγικής Δια Βίου Μάθησης (2021-2027) (CyLLIS, 2022) είχε ως στόχο να αντιμετωπίσει αυτά τα κενά, φιλοδοξώντας να "να παράσχει ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό πλαίσιο για την ανάπτυξη μιας κοινωνίας της γνώσης, όπου όλοι οι πολίτες θα έχουν ευκαιρίες μάθησης, ώστε να αναπτύξουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές που θα διευκολύνουν την προσωπική και κοινωνική τους ανάπτυξη, την επαγγελματική τους ανέλιξη, την κοινωνική ένταξη, την ανθεκτικότητα και την ευημερία τους". (CyLLIS, 2022: 6)

Η CyLLIS 2021-2027 (σελ. 6) θέτει τέσσερις στρατηγικές προτεραιότητες και στόχους που πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το 2027: α) θέσπιση του πλαισίου διακυβέρνησης, παρακολούθησης και αξιολόγησης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη σχεδίων δράσης με σαφώς οριοθετημένους ρόλους και αρμοδιότητες των ενδιαφερομένων, β) μείωση της ανεργίας των νέων και αναβάθμιση/εξειδίκευση των νέων και του εργατικού δυναμικού, παρέχοντας ευκαιρίες μάθησης που συνδέονται με τις ανάγκες της αγοράς, δίνοντας παράλληλα έμφαση στην ενίσχυση των δεξιοτήτων των ενηλίκων με χαμηλά προσόντα, γ) αύξηση της συμμετοχής των ενηλίκων στη δια βίου μάθηση, με την παροχή κινήτρων, την εξάλειψη των εμποδίων και την ενίσχυση της επικοινωνίας, δ) ενίσχυση της επαγγελματικής πρακτικής των εκπαιδευτών και των εκπαιδευτών ενηλίκων, παρέχοντας παράλληλα υποστήριξη στους εκπαιδευτές όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων για την ενίσχυση των δεξιοτήτων δια βίου μάθησης. Συνολικά, η CyLLIS στοχεύει στη δημιουργία των απαραίτητων συνεργειών μεταξύ των διαφόρων ενδιαφερομένων μερών που εμπλέκονται στην εκπαίδευση ενηλίκων, ώστε να βοηθηθεί η υλοποίηση των στρατηγικών στόχων. Ένα σχέδιο δράσης συνοδεύει η CyLLIS, παρέχοντας ενδεικτικές δράσεις και χρονοδιαγράμματα για τις εμπλεκόμενες αρχές, καθώς και ένα κοινό πλαίσιο για την εφαρμογή της στρατηγικής. Οι προόδοι αυτές βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη.

Συνεργασία των ενδιαφερόμενων μερών στην UP: επιτυχημένοι μηχανισμοί συνεργασίας, ελλείποντες ενδιαφερόμενοι και κενά στη συνεργασία

Τα ενδιαφερόμενα μέρη που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις και τις συζητήσεις σε ομάδες εστίασης εντόπισαν ορισμένους επιτυχημένους μηχανισμούς συνεργασίας, αλλά και αρκετά κενά και προκλήσεις στην εφαρμογή των διαδρομών αναβάθμισης καθώς και στην εκπαίδευση ενηλίκων στην Κυπριακή Δημοκρατία. Αυτά εξετάζονται λεπτομερώς στις πιο κάτω υποκατηγορίες.

1. Πρόοδοι στην εκπαίδευση ενηλίκων και επιτυχημένοι μηχανισμοί συνεργασίας

Ορισμένοι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην πρόοδο που έχει σημειωθεί μέχρι στιγμής στην εκπαίδευση ενηλίκων, όπως περιγράφεται ομοίως στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας παραπάνω. Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι αναφέρθηκαν επίσης στους επιτυχημένους μηχανισμούς συνεργασίας μεταξύ διαφόρων οργανισμών. Για παράδειγμα, η ΑνΑΔ διεξάγει διάφορα προγράμματα (συμπεριλαμβανομένων προγραμμάτων για ενήλικες με χαμηλά προσόντα) σε συνεργασία με το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το Κέντρο Παραγωγικότητας Κύπρου, διάφορα τμήματα του ΥΠΕΣΥ, και ορισμένα από αυτά οδηγούν στην απασχόληση ατόμων σε ιδιωτικούς και δημόσιους οργανισμούς. Ομοίως, οι εκπρόσωποι του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας τόνισαν τις προσπάθειες συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων εμπλεκόμενων φορέων κατά τη διαδικασία ανάπτυξης της Κυπριακής Στρατηγικής Δια Βίου Μάθησης 2021 - 2027.

2. Προκλήσεις και κενά

Οι ενδιαφερόμενοι έδωσαν μια πληθώρα προκλήσεων και κενών στην εφαρμογή του UP, καθώς και γενικότερα στην εκπαίδευση ενηλίκων.

2.1. Κενά και προκλήσεις στην παροχή εκπαίδευσης ενηλίκων

2.1.1. Ορισμοί και εννοιολογικές συγχύσεις στην εκπαίδευση ενηλίκων

α. Ορισμός της εκπαίδευσης ενηλίκων

Οι εμπλεκόμενοι σημείωσαν μια εννοιολογική σύγχυση σχετικά με το τι περιλαμβάνει η εκπαίδευση ενηλίκων. Η εκπαίδευση ενηλίκων στην Κύπρο, καθώς και σε ολόκληρο τον κόσμο, περιλαμβάνει την τυπική, μη τυπική και άτυπη μάθηση. Η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την απόκτηση βασικών δεξιοτήτων αλφαριθμητικού και αριθμητικής, επαγγελματική κατάρτιση, εκμάθηση γλωσσών, μαθήματα προσωπικής ανάπτυξης και συνεχιζόμενη εκπαίδευση για επαγγελματική ανέλιξη. Όλες αυτές οι διαφορετικές κατευθύνσεις και οι διαφορετικές μορφές της εκπαίδευσης ενηλίκων, οδηγούν σε ασάφεια σχετικά με το τι μπορεί να θεωρηθεί ως εκπαίδευση ενηλίκων ή όχι. Για παράδειγμα, τα πανεπιστήμια (π.χ. το Πανεπιστήμιο Κύπρου) προσφέρουν ακαδημαϊκή εκπαίδευση σε ενήλικες - φοιτητές. Ωστόσο, μπορούν επίσης να αναγνωριστούν ως πιστοποίηση, τη μη τυπική εκπαίδευση που λαμβάνουν εκτός των πανεπιστημίων (π.χ. συμμετοχή σε συνέδρια, και κατάρτιση). Ωστόσο, αυτό δεν είναι κάτι που διαδίδουν στους φοιτητές, καθώς προτιμούν να παρέχουν οι ίδιοι εκπαιδευτική κατάρτιση. Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν ότι η εννοιολογική ασάφεια του τι συνεπάγεται η εκπαίδευση ενηλίκων σχετίζεται επίσης με την απουσία συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερόμενων φορέων (βλ. σχετικό υποκεφάλαιο παρακάτω), οδηγώντας ορισμένους συμμετέχοντες να το χαρακτηρίσουν ως "συστημικό ζήτημα".

Μια άλλη εννοιολογική σύγχυση αφορά τα διαφορετικά φιλοσοφικά ρεύματα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να περιλαμβάνει την εκπαίδευση ενηλίκων με βάση τις ικανότητες (π.χ., βλ. Chappell et al., 2020), η οποία έχει τις ρίζες της στη φιλοσοφία της ανάπτυξης πρακτικών, σχετικών με την εργασία δεξιοτήτων και γνώσεων που είναι άμεσα εφαρμόσιμες στον εργασιακό χώρο. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει μια φιλοσοφία μάθησης που τονίζει τη σημασία της μάθησης καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, με στόχο να παρέχει στους ενήλικες ένα ευρύτερο σύνολο δεξιοτήτων που θα τους επιτρέψει την ενεργό συμμετοχή τους στην κοινωνία των πολιτών (π.χ., βλ. Aspin and Chapman, (2011) και Degener, 2001).

Όπως σημείωσαν οι συμμετέχοντες, η πληθώρα διαφορετικών κατευθύνσεων και θεωριών για την εκπαίδευση ενηλίκων συμβάλλει σε κάποιο βαθμό στη σύγχυση του τι περιλαμβάνει η εκπαίδευση ενηλίκων στο κυπριακό πλαίσιο.

β. Καθορισμός των ενηλίκων με χαμηλά προσόντα και προώθηση σχετικών προγραμμάτων

Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι - ιδίως όσοι εμπλέκονται στην προετοιμασία εκπαιδευτικού υλικού, στην οργάνωση κατάρτισης και στην εκτέλεση σχετικών έργων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ - ανέφεραν μια δυσκολία στον τρόπο παρουσίασης και μετάδοσης αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων/έργων, καθώς ο όρος "ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης" είναι υποτιμητικός. Ανέφεραν επίσης μια πρόκληση στον τρόπο πρόσκλησης εκπαιδευτών για να συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης μεταπτυχιακών φοιτητών που έχουν σχεδιαστεί ειδικά για "ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης". Εκτός από τα υποτιμητικά στοιχεία αυτών των όρων, οι εν λόγω ενδιαφερόμενοι ανέφεραν επίσης την ασάφεια σχετικά με το τι περιλαμβάνει ο όρος "ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης": αναφέρεται σε άτομα που έχουν ολοκληρώσει μέχρι και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση; Ή μπορεί επίσης να αναφέρεται σε άτομα που, παρότι βρίσκονται στη διαδικασία ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή μόλις την έχουν ολοκληρώσει, μπορεί να εξακολουθούν να στερούνται βασικών αριθμητικών, ψηφιακών και γραμματιστικών δεξιοτήτων.

ο Ορισμός των ψηφιακών δεξιοτήτων:

Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν μια παρανόηση σχετικά με το τι περιλαμβάνουν οι ψηφιακές δεξιότητες. Αναφέρονται σε βασικές ψηφιακές δεξιότητες, όπως η έρευνα πληροφοριών στο διαδίκτυο, η επικοινωνία μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, η χρήση βιντεοκλήσεων, διαδικτυακών ημερολογίων, ή περιλαμβάνουν επίσης τεχνικές ψηφιακές δεξιότητες (όπως η εκμάθηση χρήσης ενός συγκεκριμένου λογισμικού, η χρήση διαδικτυακών τραπεζικών συστημάτων);

ο Ορισμός των "δεξιοτήτων" και των "ικανοτήτων":

Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι ανέφεραν επίσης μια σύγχυση σχετικά με τη χρήση των όρων "δεξιότητες" ή "ικανότητες". Παρά τις διαφορές των όρων αυτών, π.χ. οι δεξιότητες είναι πιο συγκεκριμένες και αφορούν συγκεκριμένες ικανότητες, απαιτήσεις εργασίας, ενώ οι ικανότητες έχουν ευρύτερη εστίαση και μπορεί να περιλαμβάνουν μια ποικιλία δεξιοτήτων, οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν ότι οι όροι αυτοί στην Ευρώπη μπορεί να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Επίσης, ορισμένες χώρες της ΕΕ δείχνουν προτίμηση είτε στις "δεξιότητες" είτε στις "ικανότητες", αποδίδοντάς τους όμως το ίδιο νόημα.

2.1.2. Επικύρωση της μη τυπικής και άτυπης μάθησης στην εκπαίδευση ενηλίκων

Όλοι οι συμμετέχοντες φορείς θεώρησαν ότι η επικύρωση της μη τυπικής και άτυπης μάθησης στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι ένα από τα πιο δύσκολα και απαιτητικά καθήκοντα στην εκπαίδευση ενηλίκων στην Κύπρο και στο εξωτερικό. Όπως σημείωσαν, στην Κύπρο δεν υπάρχει ένα συνεκτικό σύστημα αξιολόγησης και αναγνώρισης της κατάρτισης που λαμβάνεται στην εκπαίδευση ενηλίκων, με αποτέλεσμα κάθε οργανισμός να παρέχει τα δικά του προσόντα. Αυτό έχει επιπτώσεις στην απασχολησιμότητα των ατόμων που λαμβάνουν εκπαίδευση ενηλίκων από διαφορετικούς οργανισμούς, αφού συγκεκριμένοι οργανισμοί δεν αναγνωρίζουν πιστοποίηση από άλλο οργανισμό για την ίδια εστίαση της εξειδίκευσης στην Κύπρο. Υπάρχει επίσης έλλειψη αναγνώρισης διαφόρων πιστοποιητικών που εκδίδονται στην Κύπρο στο εξωτερικό. Για παράδειγμα, ένας πιστοποιημένος εκπαιδευτής ενηλίκων του ΑνΑΔ στην Κύπρο, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει την πιστοποίηση αυτή για να εργαστεί ως εκπαιδευτής ενηλίκων στο εξωτερικό. Συνολικά, στο κυπριακό πλαίσιο οι ενδιαφερόμενοι ανέφεραν ότι μόνο το Σύστημα Επαγγελματικών Προσόντων που προσφέρει προσόντα στους τομείς του λιανικού εμπορίου, του τουρισμού, της μεταποίησης, των κατασκευών, των κομμωτηρίων και άλλων κλάδων είναι αναγνωρισμένο σε εθνικό επίπεδο. Οι ενδιαφερόμενοι ανέφεραν ότι παρά τη διοργάνωση κάποιων εργαστηρίων και συναντήσεων στο κυπριακό πλαίσιο για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος (π.χ. κατά το στάδιο της σύλληψης της στρατηγικής για τη διά βίου μάθηση), δεν υπήρξαν πραγματικά αποτελέσματα. Οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν ότι, παρόλο που οι περισσότερες αρχές που ασχολούνται με την εκπαίδευση ενηλίκων είναι κυβερνητικές αρχές, ενεργούν ανταγωνιστικά, προσπαθώντας "να ανακαλύψουν τον τροχό".

2.2. Προκλήσεις στη διακυβέρνηση της εκπαίδευσης ενηλίκων

2.2.1. Προκλήσεις συνεργασίας

Ένα άλλο μεγάλο εμπόδιο στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι ο κατακερματισμός του τομέα, όπως αναφέρθηκε ομοίως στη βιβλιογραφική ανασκόπηση του κυπριακού πλαισίου. Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες φορείς θεωρούν ότι δεν υπάρχει οργανωμένο, συνεκτικό σύστημα για την εκπαίδευση ενηλίκων στην Κύπρο- οι περισσότερες δραστηριότητες που οργανώνονται είναι διάσπαρτες- η κατάρτιση μπορεί να πραγματοποιείται αλλά χωρίς να παρέχεται επικύρωση και διαπίστευση ευρέως αποδεκτή από τους ενδιαφερόμενους φορείς. Ένας ενδιαφερόμενος χαρακτήρισε το φαινόμενο αυτό σαν οι οργανισμοί που ασχολούνται με την εκπαίδευση ενηλίκων να "ανήκουν σε διαφορετικούς κόσμους", καθέννας από τους οποίους ενδιαφέρεται να προωθήσει τα δικά του συμφέροντα. Η απουσία ενός πλαισίου που να καθορίζει το εύρος των δραστηριοτήτων που μπορεί να αναλάβει ένας οργανισμός των ενδιαφερομένων, έχει ως αποτέλεσμα πολλές επικαλύψεις, καθώς και διαφωνίες/συγκρούσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων, π.χ. για το ποιος θα λάβει τη μεγαλύτερη χρηματοδότηση, ποιος θα είναι ο στρατηγικός ηγέτης της πολιτικής, τόσο για τον δημόσιο όσο και για τον ιδιωτικό τομέα. Οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν ότι επί του παρόντος απουσιάζει μια κοινή πλατφόρμα επικοινωνίας και δημόσιας διαβούλευσης μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων (υπουργεία, ημικρατικοί οργανισμοί, μη κυβερνητικές οργανώσεις) για τη διευκόλυνση της συνεργασίας και της ανταλλαγής πληροφοριών. Η έλλειψη ενός συνεκτικού συστήματος για την εκπαίδευση ενηλίκων έχει επίσης αντίκτυπο στη διαφάνεια των δραστηριοτήτων, των στρατηγικών και των εφαρμογών, εμποδίζοντας τη διάδοση και τη διαχείριση των πόρων. Επίσης, δεν διευκολύνει την εναρμόνιση των δραστηριοτήτων που παρέχονται από διάφορες αρχές, συμπεριλαμβανομένης της εναρμόνισης της ΑνΑΔ με τους ευρωπαϊκούς και εθνικούς οργανισμούς και τους

ενδιαφερόμενους φορείς στη συλλογή, ανάλυση και παρουσίαση δεδομένων για την Κύπρο (π.χ. συλλογή δεδομένων ανά ηλικία, φύλο, επίπεδο εκπαίδευσης ενηλίκων).

2.2.2. Προκλήσεις χρηματοδότησης

Πολλοί ενδιαφερόμενοι έθιξαν επίσης τις προκλήσεις χρηματοδότησης. Όπως σημείωσαν, επί του παρόντος υπάρχει έλλειψη κεντρικής χρηματοδότησης και πόρων για τη στήριξη της ανάπτυξης και της ποιότητας των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Διάφορα έργα και πρωτοβουλίες που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τομέα αυτού, ωστόσο δεν υπάρχει βιωσιμότητα στα αποτελέσματά τους μετά τη λήξη της χρηματοδότησης.

2.2.3. Προκλήσεις στην πρόσληψη και εκπαίδευση εκπαιδευτών ενηλίκων

Οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν την έλλειψη ενδιαφέροντος των εκπαιδευτών ενηλίκων να συμμετάσχουν σε κατάρτιση/συνεδρίες για την προώθηση της μάθησης ενηλίκων με χαμηλά προσόντα, λόγω της έλλειψης κινήτρων (οικονομικών, πιστωτικών μονάδων/αναγνώρισης για την επαγγελματική τους εξέλιξη). Πολλοί εκπαιδευτές ενηλίκων, παρά την παροχή διαφόρων μορφών κατάρτισης σε ενήλικες εκπαιδευόμενους, δεν προχωρούν στη διαπίστευση της ΑνΑΔ, καθώς θα πρέπει να καταβάλουν το κόστος (800 ευρώ) χρησιμοποιώντας τους δικούς τους πόρους.

2.3. Εμπόδια πρόσβασης και συμμετοχής

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες φορείς σημείωσαν διάφορα εμπόδια που εμποδίζουν τη συμμετοχή ενηλίκων με χαμηλά προσόντα στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Σε αυτά περιλαμβάνονται: 2.3.1, Εμπόδια στην πρόσβαση σε ενήλικες με χαμηλά προσόντα και 2.3.2., Εντοπισμός των αναγκών σε δεξιότητες.

2.3.1. Εμπόδια στην πρόσβαση σε ενήλικες με χαμηλά προσόντα

Όλοι οι ενδιαφερόμενοι ανέφεραν ένα επίμονο κενό στην εκπαίδευση ενηλίκων με χαμηλά προσόντα, δηλαδή τη δυσκολία προσέγγισης και προσέλκυσης αυτού του πληθυσμού. Όπως σημείωσαν ορισμένοι ενδιαφερόμενοι, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ενήλικες με χαμηλά προσόντα δεν διαθέτουν ένα βασικό σύνολο δεξιοτήτων - συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών - είναι ακόμη πιο δύσκολο να ενημερωθούν για τις διαθέσιμες ευκαιρίες κατάρτισης, καθώς, για παράδειγμα, οι εκστρατείες στο διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν μπορούν να αξιοποιηθούν πλήρως.

Εκτός από την έλλειψη ενημέρωσης για τις διαθέσιμες ευκαιρίες κατάρτισης, οι ενήλικες αυτοί αντιμετωπίζουν επίσης οικονομικούς και χρονικούς περιορισμούς. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ενήλικες με χαμηλά προσόντα απασχολούνται σε βιομηχανικούς τομείς (π.χ. λιανικό εμπόριο) όπου οι εργοδότες δεν προσφέρουν τη δυνατότητα στους υπαλλήλους τους να λαμβάνουν κατάρτιση κατά τη διάρκεια των ωρών εργασίας. Ως εκ τούτου, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι περισσότεροι από αυτούς τους ενήλικες, ακόμη και αν γνωρίζουν για τη διαθέσιμη κατάρτιση, δεν την παρακολουθούν στον προσωπικό τους χρόνο. Οι ενδιαφερόμενοι εντόπισαν επίσης μια δυσκολία στην πρόσληψη ανέργων με χαμηλά προσόντα, καθώς πολλοί από αυτούς δεν βλέπουν τη χρησιμότητα να λάβουν κατάρτιση, ιδίως όταν αυτή πραγματοποιείται σε κανονικές αίθουσες διδασκαλίας. Επιπλέον, οι χρονικοί περιορισμοί αποτελούσαν εμπόδιο κυρίως για τις γυναίκες, οι οποίες συνήθως είναι υπεύθυνες για το νοικοκυριό στο σπίτι.

Τέλος, φαίνεται να υπάρχει ένα κοινωνικό ζήτημα σχετικά με τη διευκόλυνση της απασχόλησης ανέργων ενηλίκων με χαμηλά προσόντα στην αγορά εργασίας. Όπως σημείωσαν οι ενδιαφερόμενοι φορείς, παρά το γεγονός ότι ενήλικες με χαμηλά προσόντα έλαβαν κατάρτιση, δυσκολεύτηκαν να βρουν επιχειρήσεις που θα τους απασχολούσαν. Επιπλέον, υπήρχαν πολλές περιπτώσεις ενηλίκων με χαμηλά προσόντα, οι οποίοι αφού έλαβαν κατάρτιση που θα οδηγούσε στην απασχόληση, επέλεξαν να μην προχωρήσουν, προτιμώντας να λαμβάνουν επιδόματα από το κράτος.

2.3.2. Προσδιορισμός των αναγκών σε δεξιότητες

Οι ενδιαφερόμενοι παρατήρησαν μια αναντιστοιχία μεταξύ των δεξιοτήτων που απαιτεί η αγορά εργασίας και εκείνων που αναλαμβάνουν οι ενήλικες με χαμηλά προσόντα. Για παράδειγμα, μια μελέτη που διεξήχθη από μια ΜΚΟ (Ινστιτούτο Ανάπτυξης), όπως ανέφερε ο εκπρόσωπός της κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, διαπίστωσε ότι σε τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες, οι άνθρωποι ανέφεραν ένα διαφορετικό σύνολο δεξιοτήτων που απαιτούνται για να απασχοληθούν από το σύνολο των δεξιοτήτων που ανέφεραν οι εργοδότες. Ειδικότερα, η μελέτη έδειξε ότι οι εργαζόμενοι έδιναν μεγαλύτερη προσοχή στις ψηφιακές δεξιότητες και στις δεξιότητες γραμματισμού, ενώ οι εργοδότες έδιναν μεγαλύτερη έμφαση στις κοινωνικές δεξιότητες, μαζί με κάποιες βασικές δεξιότητες γραμματισμού και ψηφιακές δεξιότητες.

2.4. Προκλήσεις αξιολόγησης και παρακολούθησης

Σύμφωνα με τους εκπροσώπους του MoESY, δεν υπάρχει αξιολόγηση και παρακολούθηση των διαφόρων δραστηριοτήτων που διεξάγονται από τους διάφορους οργανισμούς για την εκπαίδευση ενηλίκων. Αυτό, έχει συνέπειες: α) στην ποιότητα των προσφερόμενων προγραμμάτων, καθώς δεν υπάρχει συστηματικός τρόπος αξιολόγησης του κατά πόσον τα προγράμματα επιτυγχάνουν τους επιδιωκόμενους σκοπούς και στόχους τους, β) στη μέτρηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων μάθησης και του κατά πόσον επιτυγχάνονται τα επιθυμητά εκπαιδευτικά αποτελέσματα, γ) στη λανθασμένη κατανομή πόρων σε προγράμματα που δεν επιτυγχάνουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, δ) στην προσαρμογή των προσφερόμενων προγραμμάτων με βάση την ανατροφοδότηση που λαμβάνουν οι εκπαιδευόμενοι και τις Αναδυόμενες βέλτιστες πρακτικές στην εκπαίδευση ενηλίκων.

2.5. Προκλήσεις κατά την εφαρμογή της πολιτικής της ΕΕ για την αναβάθμιση των εκπαιδευτικών διαδρομών

2.5.1. Προκλήσεις ευαισθητοποίησης

Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι δεν γνώριζαν την ύπαρξη αυτής της πολιτικής της ΕΕ, ούτε γνώριζαν την προσέγγιση των τριών βημάτων που ενσωματώνεται στην πολιτική αυτή. Οι περισσότεροι ενδιαφερόμενοι ανέφεραν ότι η σύσταση της πολιτικής της ΕΕ, με παρόμοιο τρόπο που αναφέρεται στη βιβλιογραφία (βλ. προηγούμενη ενότητα), δεν εφαρμόζεται ως ξεχωριστή δράση/δραστηριότητα στην εκπαίδευση ενηλίκων, αλλά περιλαμβάνεται -σε κάποιο βαθμό- σε πολλά προγράμματα που απευθύνονται σε ενήλικες με χαμηλά προσόντα.

Για παράδειγμα, οι εκπρόσωποι της Αρχής Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΑναΔ) της Κύπρου περιέγραψαν διάφορα προγράμματα (ενός επιχειρηματικού φορέα, πολλών επιχειρηματικών φορέων), καθώς και άλλα προγράμματα που προσφέρονται μέσω του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας για την Κύπρο, τα οποία επικεντρώνονται

στην εκπαίδευση ενηλίκων σε ψηφιακές δεξιότητες, πράσινες δεξιότητες, μπλε δεξιότητες και επιχειρηματικές δεξιότητες.¹ Τα προγράμματα αυτά, αν και δεν σχετίζονται άμεσα με το UP, περιλαμβάνουν δράσεις/πρωτοβουλίες που υποστηρίζουν την εκπαίδευση ενηλίκων με χαμηλά προσόντα. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς της ΑνΑΔ ανέφεραν επίσης πώς διεξάγουν διάφορα μαθήματα σχεδιασμένα για τις ανάγκες συγκεκριμένων τομέων εργασίας, π.χ. για μάγειρες, πωλητές και φροντιστές ενηλίκων.

2.5.2. Προκλήσεις κατά την υιοθέτηση της προσέγγισης των τριών βημάτων

Οι συμμετέχοντες όλων των συμμετεχόντων οργανισμών ανέφεραν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν κατά την υιοθέτηση της προσέγγισης των τριών βημάτων που συνεπάγεται η UP, δηλαδή:

- **Αξιολόγηση δεξιοτήτων:** οι ενδιαφερόμενοι φορείς θεώρησαν ότι υπάρχει δυσκολία στον προσδιορισμό των υφιστάμενων δεξιοτήτων και των αναγκών αναβάθμισης των δεξιοτήτων των ενηλίκων με χαμηλά προσόντα. Τα διαθέσιμα προγράμματα κατάρτισης/προγράμματα σχεδιάζονται συνήθως αντίστροφα, δηλαδή σχεδιάζονται είτε για συγκεκριμένους τομείς απασχόλησης, είτε γενικά για ενήλικες με χαμηλά προσόντα.
- **Προσφορά μάθησης:** όπως περιγράφεται στη σχετική πολιτική της ΕΕ, το βήμα αυτό αναφέρεται στην παροχή μιας μαθησιακής προσφοράς προσαρμοσμένης στις ποικίλες ανάγκες και συνθήκες των ενήλικων εκπαιδευομένων. Αυτό το βήμα, σύμφωνα με τους περισσότερους ενδιαφερόμενους, αποτελεί και πάλι πρόκληση για την Κύπρο, σημειώνοντας την έλλειψη προσαρμογής και ευελιξίας στα τρέχοντα προγράμματα με τρόπους που να υποστηρίζουν τις εξατομικευμένες ανάγκες των ενηλίκων με χαμηλά προσόντα.
- **Επικύρωση και αναγνώριση:** το βήμα αυτό σχετίζεται στενά με τις προκλήσεις που περιγράφηκαν προηγουμένως στην επικύρωση και αναγνώριση της εκπαίδευσης ενηλίκων. Εκτός από το Σύστημα Επαγγελματικών Προσόντων στην Κύπρο που αναγνωρίζεται μόνο στην Κύπρο, υπάρχει έλλειψη συνεκτικών συστημάτων και πλαισίων σε όλη την Ευρώπη για την αξιολόγηση και την αναγνώριση αυτών των δεξιοτήτων. Αφού λάβει κατάρτιση, ένα άτομο μπορεί να ζητήσει επικύρωση στην ΑνΑΔ, ζητώντας από την αρχή να εξετάσει κατά πόσο η κατάρτιση αυτή είναι σύμφωνη με τα κριτήρια/πρότυπα του Συστήματος Επαγγελματικών Προσόντων στην Κύπρο. Ωστόσο, είναι ευθύνη του ατόμου να αναζητήσει περαιτέρω επικύρωση, πράγμα που σημαίνει ότι αυτή δεν παρέχεται εκ των προτέρων με τη συμμετοχή στην κατάρτιση. Επίσης, η αρχή που παρέχει επιδοτήσεις για την κατάρτιση, δηλαδή η ΑνΑΔ, δεν παρέχει επιδοτήσεις για τις εξετάσεις άλλων προτύπων (CISCO, ISO). Επιπλέον, οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν ότι παρόλο που το Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής δημιούργησε μια ηλεκτρονική πλατφόρμα η οποία φαίνεται να ακολουθεί τα δύο πρώτα βήματα του Up, δεν περιλαμβάνει το δεύτερο βήμα, δηλαδή την επικύρωση και την αναγνώριση.

¹ Για περισσότερες πληροφορίες δείτε τη σχετική σελίδα στην ιστοσελίδα του ΑνΑΔ [εδώ](#).

Συνολικά, η έλλειψη χαρακτηρισμού των προγραμμάτων ως "αναβάθμιση των δεξιοτήτων" συμβάλλει στη μη άμεση εφαρμογή της πολιτικής της ΕΕ μέσω της προσέγγισης των τριών βημάτων.

3. Προτάσεις

Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, οι ενδιαφερόμενοι υπέβαλαν διάφορες προτάσεις που αναλύονται κατωτέρω.

3.1. Προτάσεις για τις συνεργασίες μεταξύ των ενδιαφερομένων:

Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι πρότειναν την ανάπτυξη μιας κοινής διαδραστικής πλατφόρμας για τους ενδιαφερόμενους, στην οποία οι ενδιαφερόμενοι θα έχουν τη δυνατότητα να ανεβάζουν/περιγράφουν τις ευκαιρίες μάθησης που προσφέρει ο οργανισμός τους. Με τον τρόπο αυτό, οι άλλοι οργανισμοί θα γνωρίζουν το είδος των δραστηριοτήτων που προσφέρονται σε εθνικό επίπεδο, επιτρέποντας έτσι την καλύτερη ευθυγράμμιση των ενδιαφερομένων μερών που ασχολούνται με την εκπαίδευση ενηλίκων. Μια παρόμοια διαδικασία έχει ξεκινήσει από το Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής.

3.2. Προτάσεις για την εφαρμογή των μονοπατιών αναβάθμισης της κατάρτισης

Πολλοί ενδιαφερόμενοι υπέβαλαν προτάσεις για την αντιμετώπιση των προκλήσεων κατά την εφαρμογή των διαδρομών αναβάθμισης της κατάρτισης.

Πρώτον, οι ενδιαφερόμενοι πρότειναν τη σημασία του σχεδιασμού και της παροχής κατάρτισης που παραπέμπει άμεσα στη σχετική σύσταση πολιτικής της ΕΕ. Αυτό, αφενός, θα αυξήσει την ευαισθητοποίηση των ενδιαφερομένων και των ενηλίκων εκπαιδευομένων για την εν λόγω πολιτική της ΕΕ και, αφετέρου, θα επιτρέψει την εφαρμογή της με την υιοθέτηση της προσέγγισης των τριών βημάτων.

Όσον αφορά την προσέγγιση των τριών βημάτων, οι ενδιαφερόμενοι υπέβαλαν συγκεκριμένες προτάσεις:

Βήμα 1: Αξιολόγηση δεξιοτήτων: Οι ενδιαφερόμενοι πρότειναν τη σημασία της διενέργειας μιας ολοκληρωμένης ανάλυσης της αγοράς εργασίας για τον προσδιορισμό των σημερινών και μελλοντικών αναγκών σε δεξιότητες.

Βήμα 2: Προσφορά μάθησης: Οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν τη σημασία της παροχής κατάρτισης σε ενήλικες εκπαιδευόμενους προσαρμοσμένης στις ανάγκες τους. Η προσωπική καθοδήγηση και υποστήριξη, οι ευέλικτες και εναλλακτικές μέθοδοι διδασκαλίας (βλ. ενότητα σχετικά με τις καλές πρακτικές) και η συνεργασία με τις επιχειρήσεις για να εξασφαλιστεί ότι οι δεξιότητες που διδάσκονται είναι σε ευθυγράμμιση με τις ανάγκες του κλάδου, θεωρήθηκε ότι οδηγούν στην επιτυχή υλοποίηση αυτού του βήματος.

Βήμα 3: Επικύρωση και αναγνώριση: Οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν τη σημασία της δημιουργίας ενός κοινού πλαισίου επικύρωσης και αναγνώρισης που θα μπορεί να μοιράζεται και να αναγνωρίζεται μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων. Με τον τρόπο αυτό, θα παρέχονται στους εκπαιδευόμενους ευκαιρίες για την αξιολόγηση και την πιστοποίηση των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων τους.

3.3. Προτάσεις για την επαγγελματοποίηση των εκπαιδευτών ενηλίκων

Οι ενδιαφερόμενοι πρότειναν την περαιτέρω προώθηση της επαγγελματοποίησης των εκπαιδευτών ενηλίκων, με τη θέσπιση συνεκτικών προτύπων, προσόντων και ευκαιριών επαγγελματικής ανάπτυξης για τη διασφάλιση υψηλής ποιότητας διδασκαλίας και μαθησιακών εμπειριών στα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων.

3.4. Προτάσεις για δραστηριότητες προβολής

Οι ενδιαφερόμενοι φορείς θεώρησαν ότι οι δραστηριότητες προσέγγισης είναι απαραίτητες για την εξασφάλιση της πρόσβασης των ενηλίκων με χαμηλά προσόντα στην πληροφόρηση. Σκοπός των δραστηριοτήτων αυτών είναι η ευαισθητοποίηση του κοινού για τις διαθέσιμες ευκαιρίες μάθησης, καθώς και για τα οφέλη της επιμόρφωσης για το άτομο και την κοινωνία (κοινωνικά, οικονομικά, συναισθηματικά). Όπως σημείωσε ένας ενδιαφερόμενος φορέας της ΑνΑΔ, είναι σημαντικό να υπάρχουν πολλές και εύκολα προσβάσιμες πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσιμες ευκαιρίες κατάρτισης που θα προσελκύσουν τους ανθρώπους, αντί να παρέχονται κάποιες πληροφορίες για τις οποίες οι άνθρωποι θα πρέπει να αναζητήσουν περισσότερες λεπτομέρειες. Οι ενδιαφερόμενοι σημείωσαν τη σημασία της διοργάνωσης, π.χ., εθνικών εκστρατειών και ημερών ενημέρωσης από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς που εμπλέκονται στην εκπαίδευση ενηλίκων.

3.5. Προτάσεις για τη χρηματοδότηση

Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι - κυρίως οι εκπρόσωποι της ΑνΑΔ - πρότειναν την παροχή *κεντρικής* χρηματοδότησης, κινήτρων ή επιδοτήσεων για την υποστήριξη των εκπαιδευομένων στην πρόσβαση σε μονοπάτια αναβάθμισης των δεξιοτήτων τους. Λαμβάνοντας υπόψη ότι επί του παρόντος η χρηματοδότηση παρέχεται σε συγκεκριμένους οργανισμούς, οι οποίοι συχνά λειτουργούν ανταγωνιστικά προς άλλους, οι εν λόγω ενδιαφερόμενοι φορείς τόνισαν τη σημασία της ύπαρξης κεντρικής χρηματοδότησης που θα κατανέμεται σε διάφορους οργανισμούς ανάλογα με τις δραστηριότητες που εκτελούν. Με τον τρόπο αυτό, θα αποφευχθεί επίσης η διπλή χρηματοδότηση των ίδιων δραστηριοτήτων που εκτελούνται από διαφορετικούς οργανισμούς.

3.6. Προτάσεις για την αξιολόγηση και την παρακολούθηση

Οι εκπρόσωποι του MoESY τόνισαν τη σημασία της δημιουργίας ισχυρών μηχανισμών αξιολόγησης και παρακολούθησης για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας και της συνάφειας του προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων.

Για περισσότερες πληροφορίες, δείτε τον **πίνακα αντιστοίχισης των ενδιαφερομένων μερών** [εδώ](#)

Ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία ανάλυσης

Οι περισσότεροι ενδιαφερόμενοι κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων/συζητήσεων σε ομάδες εστίασης έδειξαν απαισιοδοξία για την εκπαίδευση ενηλίκων στην Κύπρο, καθώς και για την εφαρμογή των διαδρομών αναβάθμισης της κατάρτισης, λόγω των προκλήσεων που αναφέρονται παραπάνω. Παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι -αν όχι όλοι- ήταν πρόθυμοι να αναλάβουν δράση για να συμβάλουν στην εφαρμογή των Upskilling Pathways, σημείωσαν τα διάφορα εμπόδια/προκλήσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Κύπρο που αναφέρονται πιο

πάνω, τονίζοντας κυρίως την έλλειψη μηχανισμών συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων. Επίσης, το γεγονός ότι η Στρατηγική Δια Βίου Μάθησης εφαρμόστηκε πρόσφατα στην Κύπρο, χωρίς όμως να οδηγήσει σε πραγματικές αλλαγές και αποτελέσματα μέχρι στιγμής, συνέβαλε περαιτέρω στην απαισιοδοξία των ενδιαφερομένων ότι δεν θα υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στην εκπαίδευση ενηλίκων σε εύθετο χρόνο.

Η ανάλυση των ενδιαφερομένων είχε αντίκτυπο στη σχέση με τους ενδιαφερόμενους, δεδομένου ότι οι συζητήσεις σε ομάδες εστίασης και οι συνεντεύξεις παρείχαν ένα κοινό πλαίσιο για τη συζήτηση και την επεξεργασία θεμάτων σχετικά με την εκπαίδευση ενηλίκων. Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι δείχνουν πρόθυμοι να αντιμετωπίσουν ορισμένες προκλήσεις. Ωστόσο, αυτή η θετική στάση εκφράστηκε κυρίως σε προσωπικό και όχι σε θεσμικό επίπεδο, λόγω της έλλειψης μηχανισμού συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερομένων και των διαφορετικών στρατηγικών/πρακτικών για την επικύρωση και την αναγνώριση, οι οποίες θεωρήθηκαν ως τα κύρια εμπόδια για την εκπαίδευση ενηλίκων στην Κύπρο.

Καλές πρακτικές

Σημείωση: Ως "ορθές πρακτικές" ορίζονται, στο πλαίσιο αυτό, στρατηγικές, προσεγγίσεις ή/και δραστηριότητες που έχουν αποδειχθεί μέσω έρευνας ή/και αξιολόγησης ότι είναι αποτελεσματικές, αποδοτικές, βιώσιμες ή/και μεταβιβάσιμες και ότι οδηγούν αξιόπιστα στο επιθυμητό αποτέλεσμα όσον αφορά την υποστήριξη του εντοπισμού, της δέσμευσης, της δέσμευσης των ενδιαφερομένων μερών καθώς και της συνεργασίας μεταξύ τους, με ειδική αναφορά στην πρωτοβουλία UP. Οι καλές πρακτικές μπορεί να είναι τοπικές, περιφερειακές, εθνικές ή διεθνείς.

Οι ενδιαφερόμενοι φορείς κατά τη διάρκεια της συλλογής δεδομένων παρείχαν ορισμένες καλές πρακτικές/προτάσεις που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές, βιώσιμες ή/και μεταβιβάσιμες.

1. Εμπλοκή ενηλίκων εκπαιδευομένων με χαμηλά προσόντα στη μαθησιακή διαδικασία

Πολλοί ενδιαφερόμενοι (κυρίως όσοι ασχολούνται με την κατάρτιση ενηλίκων) σημείωσαν ως καλή πρακτική την εμπλοκή ενηλίκων εκπαιδευομένων με χαμηλά προσόντα στη μαθησιακή διαδικασία με τη χρήση εναλλακτικών μεθόδων μάθησης. Αυτές περιελάμβαναν:

- μαθήματα που διεξάγονται εκτός των ορίων της συμβατικής μάθησης (π.χ. σε μια αίθουσα διδασκαλίας),
- μαθήματα που διεξάγονται στο χώρο εργασίας των εκπαιδευομένων,
- μαθήματα που εμπλέκουν τους εκπαιδευόμενους σε πρακτικές δραστηριότητες,
- οργάνωση επισκέψεων μελέτης,
- μαθήματα υιοθετώντας τις προσεγγίσεις της "μάθησης μέσω της πράξης" και της "συμμετοχικής μάθησης".

Όλα αυτά εκτιμήθηκαν ιδιαίτερα από τους ενδιαφερόμενους φορείς, ενώ σημειώνεται ότι αυτός είναι ο προτιμώμενος τρόπος μάθησης που ακολουθείται και από την Αρχή Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.²

Οι ενδιαφερόμενοι επεσήμαναν επίσης τη σημασία της υιοθέτησης της προσέγγισης του καθολικού σχεδιασμού για τη μάθηση (UDL) στη μαθησιακή διαδικασία ενηλίκων με χαμηλά προσόντα, δεδομένου ότι η προσέγγιση αυτή προσφέρει ευελιξία και παρέχει μεγαλύτερες ευκαιρίες στους εκπαιδευόμενους να ασχοληθούν με το μαθησιακό υλικό.

2. Επικύρωση και αναγνώριση

² Για περισσότερα δείτε <http://www.moec.gov.cy/dmteek/en/index.html>

Όπως υποστηρίχθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή³, οι ενδιαφερόμενοι πρότειναν την προσφορά μικροπιστοποιητικών για την επικύρωση μικρότερων μαθημάτων- τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου επικύρωσης και αναγνώρισης που θα αναγνωρίζεται τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

3. Δεξιότητες που απαιτούνται για την εκπαίδευση ενηλίκων

Ορισμένοι ενδιαφερόμενοι βασίστηκαν σε προηγούμενες έρευνες και πρακτικές που υιοθετήθηκαν από πολυεθνικές εταιρείες όπως η Google σχετικά με τις σημαντικότερες δεξιότητες που απαιτούνται στην αγορά εργασίας. Όπως σημείωσαν ορισμένα ενδιαφερόμενα μέρη, οι εταιρείες αυτές δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στις κοινωνικές δεξιότητες παρά στις ακαδημαϊκές, καθώς θεωρούνται απαραίτητες για την ομαδική εργασία. Επίσης, ένας ενδιαφερόμενος σημείωσε τα αποτελέσματα μιας πρόσφατης έρευνας σε τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες που διεξήχθη για τους σκοπούς των έργων Erasmus+. Η μελέτη αυτή έδειξε ότι οι εργοδότες χρειάζονται δεξιότητες όπως δεξιότητες επικοινωνίας, ψηφιακές δεξιότητες και αγγλικά.

Προτεραιότητες για τις ομάδες ανάπτυξης

Υπό το φως της παραπάνω συζήτησης, φαίνεται ότι οι ακόλουθες διαστάσεις θα πρέπει να τεθούν ως προτεραιότητες για τις ομάδες ανάπτυξης:

- 1. Εστίαση στην ενίσχυση των μηχανισμών συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερομένων:** Θα μπορούσαμε να συζητήσουμε με τους ενδιαφερόμενους φορείς, τρόπους συνεργασίας για την επιτυχή εφαρμογή της UP, τη δημιουργία συμβουλευτικών επιτροπών/ομάδων εργασίας που είναι υπεύθυνες για την ανάπτυξη, την εφαρμογή και την παρακολούθηση των στρατηγικών, και να εστιάσουμε ειδικά στους τρόπους συνεργασίας για την υιοθέτηση της προσέγγισης των τριών βημάτων της UP.
- 2. Συζήτηση για την ανάπτυξη πιο συνεκτικών πολιτικών:** Τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να συζητήσουν πώς να συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός πιο συνεκτικού συστήματος διακυβέρνησης στην εκπαίδευση ενηλίκων, το οποίο θα διασφαλίζει την επιτυχή εφαρμογή της UP.
- 3. Συζήτηση τρόπων αύξησης της συμμετοχής:** οι ομάδες ανάπτυξης μπορούν να συζητήσουν τρόπους αύξησης της συμμετοχής, εστιάζοντας ιδιαίτερα στη συμμετοχή των ευάλωτων ομάδων και εκείνων που δεν διαθέτουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Συγκεκριμένα θέματα που μπορούν να συζητηθούν μπορεί να περιλαμβάνουν την ανάπτυξη ενός σχεδίου διάδοσης, τη διοργάνωση ημερών πληροφόρησης και εθνικών εκστρατειών και γενικά την εξεύρεση τρόπων αύξησης της πρόσβασης στην πληροφόρηση.
- 4. Συζητήστε τη διάσταση της επικύρωσης και της αναγνώρισης:** οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να αξιοποιήσουν καλές πρακτικές από άλλες χώρες και να συζητήσουν κατά πόσον οι περιπτώσεις αυτές μπορούν να εφαρμοστούν στο σημερινό πλαίσιο και με ποιον τρόπο. Επίσης, τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να κοινοποιήσουν το σύστημα επικύρωσης και αναγνώρισης που χρησιμοποιείται στον οργανισμό τους και να

³ Για περισσότερα δείτε <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/micro-credentials>

συζητήσουν εάν/πώς ο οργανισμός τους μπορεί επίσης να αναγνωρίσει την κατάρτιση και τη διαπίστευση που έχει λάβει από άλλον τοπικό ή διεθνή οργανισμό. Επιπλέον, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να συζητήσουν τρόπους ανάπτυξης ενός μηχανισμού αναγνώρισης και διαπίστευσης προσόντων, παρόμοιου με αυτόν που χρησιμοποιείται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

5. **Συζητήστε την οικονομική υποστήριξη:** οι ενδιαφερόμενοι φορείς μπορούν να συζητήσουν την παροχή οικονομικών κινήτρων ή επιδοτήσεων για την υποστήριξη των εκπαιδευομένων στην πρόσβαση σε μονοπάτια αναβάθμισης των δεξιοτήτων τους, π.χ. υποτροφίες, επιχορηγήσεις ή προγράμματα που χρηματοδοτούνται από τους εργοδότες.
6. **Συζητήστε τη σημασία των μη τυπικών εκπαιδευτικών πρακτικών για την εκπαίδευση ενηλίκων:** Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να συζητήσουν το ρόλο των μη τυπικών εκπαιδευτικών πρακτικών στην εκπαίδευση ενηλίκων και τη θετική τους επίδραση στη μάθηση (π.χ. προσφορά ευελιξίας, στοχευμένης και συναφούς μάθησης, συμβολή στη δια βίου μάθηση, δυνατότητα κοινωνικής ένταξης).

Αναφορές

Aspin, D. N. and Chapman, J. D. (2011) 'Towards a philosophy of lifelong learning'. In *Second international handbook of lifelong learning* (pp. 3-35). Dordrecht: Springer Netherlands.

Cedefop (2020a) '*National qualifications frameworks developments in Europe 2019. Qualifications frameworks: transparency and added value for end users*'.

Luxembourg: Publications Office. Retrieved from

<http://data.europa.eu/doi/10.2801/105773>

Cedefop (2020b) '*European Inventory of NQFs 2020: Cyprus*'. Luxembourg:

Publications Office. Retrieved from: https://www.cedefop.europa.eu/files/cyprus_-_european_inventory_on_nqf_2020.pdf

Chappell, C., Gonczi, A. and Hager, P. (2020) 'Competency-based education'.

In *Understanding adult education and training* (pp. 191-205). Routledge.

CyLLIS [Cyprus Lifelong Learning Strategy] (2022). '*The Cyprus LifeLong Learning Strategy 2021 – 2027*', Nicosia.

Degener, S. C. (2001) 'Making sense of critical pedagogy in adult literacy education'. *Annual review of adult learning and literacy*, 2(1), 26-62.

European Commission (2019) '*Council Recommendation on Upskilling Pathways: New Opportunities for Adults. Taking stock of implementation measures*'. Brussels: European Commission.